

LES COLÒNIES AGRÍCOLES DEL SEGLE XIX A MALLORCA

Bartomeu Pastor Sureda

Introducció

Una llei de 21 de novembre de 1855 i una altra de 3 de juny de 1868, donaren lloc entre 1874 i 1891 a la creació de nou colònies agrícoles de les que en romanen quatre a l'actualitat, essent importants nuclis de població turística (Sa Colònia de Sant Pere d'Artà, Sa Colònia de Sant Jordi de Campos —si bé dins el terme de Ses Salines—, Porto Colom a Felanitx i Porto Cristo a Manacor).

Les colònies agrícoles apareixen en la segona meitat del segle XIX en què el fort creixement poblacional de l'Illa donava lloc a una emigració obligada cap a l'exterior i a una roturació de noves terres que es sembraran de cultius més comercialitzables (vinya i ametllar) associats amb el cereal (blat, ordi, civada, llegums... de molt baixos rendiments).

Cal tenir en compte que un gran percentatge de noves terres roturades o destinades al conreu estaven situades a la perifèria de l'Illa, arran de mar, on també s'hi situen les noves colònies (Llucmajor, Ses Salines —fins a 1925 depenent de Santanyí—, Felanitx, Manacor, Artà, Sa Pobla, Alcúdia i Cabrera), i a una distància bastant considerable del nucli o nuclis de població.

Es durant el regnat d'Isabel II, essent Ministre de Foment el Sr. Severo Catalina quan quedaren derogades les prescripcions contingudes en la llei de 8 de gener i 23 de maig de 1845, lleis de 24 de juny de 1849 i de 21 de novembre de 1855, 11 de juliol i 3 d'agost de 1866.

La llei de 3 de juny de 1868 (Gaceta de Madrid de 9 de juny de 1868) en 28 articles exposa la forma com s'haurà de dur a terme la creació de noves colònies.

Els articles més importants són els que fan referència a la distància de la colònia del nucli de població més pròxim. A major distància més anys d'exempció en el pagament de contribucions de béns immobles. Si la distància és de set kms. l'exempció del pagament de contribució pot arribar a 25 anys. L'article sisè diu que els fills dels propietaris, administradors, treballadors, arrendataris... que visquessin a la colònia estaven exempts del servei militar. En quant a les terres dessecades (article setè), cas de les colònies de Gata Moix o Sant Lluís d'Alcúdia i Els Fusterets a Sa Pobla estaven exemptes deu o més anys del pagament de les contribucions segons el cultiu a que es destinassin.

En el cas de què una colònia (art. 19) estigués a una distància de més de set kms. de la població més pròxima i que contàs més de cent cases o edificis malgrat no estassin afeigits, s'hi haurà de construir església amb un capellà, així com metge, manescal, mestre per a nins i per a nines, etc. tots pagats durant deu anys per l'Estat (és el cas de la Colònia de Sant Pere d'Artà i d'altres).

Aquesta llei de colònies agrícoles beneficiava als grans propietaris (exempcions d'impostos) que veien com les seves terres més dolentes i que no havien estat mai roturades tenien la oportunitat de convertir-se en ametllers, figuerals, vinyes, etc. Ens referim als senyors Antoni Mendivil i Borreguero a Llucmajor, Joan Alou i Vich a Felanitx, el Marquès de Palmer a Ses Salines, marquès del Reguer a Manacor...)

Descripció de les Colònies i situació a finals del segle XIX.

Entre 1874 i 1891, acol·lides als beneficis de la llei de població i colonització rural de 3 de juny de 1868, seran aprovades nou colònies, totes elles com deiem abans a la perifèria de l'Illa 1.

La primera concessió és de dia 19 d'abril de 1874 i es tracta de Ses Comuns Velles de Campos d'una extensió d' 11 hectàrees 78 àrees i de la qu'era propietari el Sr. Guillem Ignasi Mas. A l'any 1881 els cultius predominants eren els ametllers, figueres i garrovers amb una població de vuit habitants.

El dia 7 d'agost de 1876 el Sr. Enric Robert Waring en representació de la companyia anglesa de dessecació de s'albufera d'Alcúdia es crea Gata Moix que l'any 1892 canviarà el nom pel de Sant Lluís i popularment coneguda pel Poble Nou, en el terme municipal d'Alcúdia. L'extensió de la colònia era de 200 hectàrees i els cultius predominants: figueres, moreres, polls... La població l'any 1881 era de 93 habitants. El Sr. Lluís Latrobe Bateman, fill de Joan Enric Bateman, l'any 1889 una vegada convertit al catolicisme juntament amb la seva esposa contruí una església, una casa pel vicari i un edifici per a escola de nins i nines. La colònia funcionà fins l'any 1897, essent el propietari de s'Albufera el Sr. Joaquin Gual de Torrella.

L'any 1876 (dia 26 d'agost) el Sr. Antoni Mendivil i Borreguero consegueix el permís per a fundar una colònia en una parcel·la de 287 hectàrees i 84 àrees de la possessió de Son Mendivil i Cases Noves de S'Aljub al terme municipal de Lluçmajor. Aquesta colònia l'any 1881 tenia 115 habitants i els conreus predominants eren la vinya i els arbres (ametllers).

El dia 5 de gener de 1877 el Sr. Joan Alou i Vich consegueix formar la colònia de Ca N'Alou i Pla de la Sínia de 560 hectàrees en el terme de Felanitx, amb els cultius de cereals, ametllers i figueres. L'any 1881 hi havia més de 60 edificis, 54 colons i una població total de 270 habitants, que a finals de segle anirien incrementant-se, donant lloc al que actualment es diu Porto Colom o Port de Felanitx. S'ha passat com a altres tres casos d'una colònia agrícola a una colònia turística, sempre amb una funció pesquera i comercial ambdues.

Una segona colònia per a la dessecació de s'Albufera es crea el dia 17 de juliol de 1879. El propietari de la finca era el Sr. Joaquin Fiol en representació de la companyia anglesa dessecadora de s'Albufera d'Alcúdia. La colònia rebé el nom de Fusterets dins el terme municipal de Sa Pobla. La superfície era de 200 hectàrees i els cultius més representatius eren les figueres, polls i moreres. La població per l'any 1881 era de 28 persones.

El Sr. Jordi Descallar, marquès del Palmer, va fundar la colònia agrícola de San Jordi l'any 1870; dins el terme municipal que en l'actualitat pertany a Ses Salines i que romancom a una creixent zona turística. L'any 1879 es parcel·laren més de 200 hectàrees dins la possessió de Sa Vall, conegudes per Es Bartumins i Na Frare venudes en parcel·les pel nebot del marquès nomenat Pere Zanagrada. Amb la finalitat d'atreure gent cap a la colònia a cada comprador se li regalava un solar a canvi de què arrendàs una parcel·la de terra no inferior a quatre quarterades per un temps de deu anys (Veure apèndix documental). Es tractava de roturar terres i posar-les en cultiu a base d'arbres (ametllers, figueres, vinya...) 2.

El dia 16 d'agost de 1880 el Sr. Bartomeu Homar i els seus germans Andreu i Mateu consegueixen el permís per a fundar una colònia a Artà de 400 hectàrees d'entre les 2.600 que comprenien les possessions de Sa Devesa de Ferrutx, Betlem de Marina, Alqueria Vella, Es Barrancar i Es Caló, de les que també eren propietaris els germans Homar d'Alaró. L'any 1880 per Real Decret de 17 d'agost quedà aprovat el planol de la nova colònia, que fou aixecat pel Sr. Antoni Bisquerra. La colònia hauria de tenir metge, parròquia, manescal, mestre per a nins i per a nines... 3.

El Sr. Jordi de San Simon i de Montaner, marquès del Reguer, fundà la colònia Agrícola del Carme l'any 1888 (més tard Cala Manacor o Porto Cristo) en la possessió de la Marineta. La colònia del Carme estava a més de 12 km. del poble més a prop que era Manacor i la superfície de la colònia era de 14 hectàrees. La primera escriptura pública és de 1892. L'any següent La Marineta fou comprada pel Sr. Llorenç Caldentey Rosselló, que va ampliar la parcel·lació. En 1895 la població era de 102 persones que anirà minvant fins a 1900, essent els motius la fil·loxera de la vinya que obligà a emigrar cap a altres llocs de treball. En l'actua-

(1) Archiu del Ministeri d'Agricultura. Madrid.

(2) LLADO I FERRAGUT, J.: "Noticias históricas de Ses Salines y su comarca". Palma, 1959.

(3) BARCELO BAUZA, J.J. i FOLCHI BONAFONTE, I.: "La colonia de Sant Pere d'Artà (Aspectos geográficos, históricos y turísticos)".

litat Cala Manacor o Porto Cristo (nom pel que és més conegut) s'ha convertit en un centre turístic i d'espai d'oci de la ciutat de Manacor 4.

L'aparició de la darrera colònia té lloc l'any 1891 a l'Illa de Cabrera amb el nom de Villa Cristina.

Conclusions.

L'aparició d'aquestes colònies segons la llei de 1868 suposà nous llocs de feina així com un augment de les terres de cultiu i, per tant, una disminució de la fam i l'emigració. També féu possible l'augment dels petits "propietaris-jornalers" que, a força de treballar a les terres marginals i més dolentes dels grans

terratinents, contribuiran a enriquir encara més als grans propietaris absentistes.

A finals de segle XIX amb motiu de la caducitat de l'anomenada llei i per tant de tots els privilegis i exempcions, desapareixeran totes les colònies exceptuant les quatre marineres (Sa Colònia de Campos, Porto Colom de Felanitx, Porto Cristo de Manacor i Sa Colònia de Sant Pere d'Artà), que canviaran la funció i es convertiran en ports pesquers i comercials (Porto Colom per a l'exportació del vi cap a França en el moment de la fil·loxera francesa (s. XIX); i ja ben entrat el segle XX i a l'actualitat romanen com espais d'estiueig i d'oci, del turisme europeu i dels nadius illencs.

- (4) DURAN JAUME, Damián: "El modo de vida del pescador de Cala Manacor". B.C.O.C.I.N. de Palma nº 690 - 691; Enero-Diciembre, 1976.

APENDIX DOCUMENTAL

"COLONIA AGRICOLA SAN JORGE

Fundada por el

Excmo. Sr. Marqués de Palmer
en su extenso predio S'Avall"

"Con el objeto de contribuir al fomento y desarrollo de la agricultura en una comarca fertilísima, que por escasez de brazos, a causa de su posición topográfica, permanece casi inculta, se establece en ella una colonia agrícola con los beneficios de la ley de 21 de Noviembre de 1855 y demás disposiciones vigentes.

Conocido es el extenso predio S'AVALL, situado en el término municipal de Santany, y la parte del mismo inmediata al puerto vulgarmente llamado de Campos. En este sitio, que contiene abundantes terrenos de regadío; aguas potables; pastos; tierras susceptibles de grandes mejoras, ya se las dedique a plantación de arbolado, ya al viñedo, que tanta importancia viene adquiriendo, es donde se establece la colonia, que por su proximidad al mar podrá dar fácil salida a sus productos y llegar a ser, más tarde, una población marítima de importancia.

A las ventajosas condiciones naturales del sitio designado para la colonia SAN JORGE, que por si solas, bastan para darla una vida floreciente, hay que añadir las exenciones de impuestos, tributos; etc. etc. concedidas por

la citada Ley y disposiciones posteriores y los beneficios siguientes, que otorga el dueño del predio:

1) A cada colono se le cederá, gratuitamente un solar de los demarcados en el plano para la nueva población, en el cual pueda edificar su casa, si toma en arrendamiento una porción del terreno colonizable, cuya extensión no baje de cuatro cuarteradas, por tiempo de diez años y por el precio o merced que se convenga.

2) Durante el tiempo de este arrendamiento podrá el colono dedicar el terreno al cultivo que considere más ventajoso, ya sea labor, pasto, plantío u otro cualquiera.

3) Si al terminar el arrendamiento quiere el dueño vender la finca arrendada, lo pondrá en conocimiento del arrendatario y si este desea adquirirla, será preferido a cualquier otro comprador, en igualdad de precios. Y si el dueño no quiere vender la tierra podrá el colono continuar teniéndola arrendada por el precio y tiempo que de nuevo se estipule.

Los que deseen establecerse en dicha colonia, pueden avistarse con el dueño, en Palma, calle del sol, n.